

meer insluit. Dat de relaties tussen de medici en niet-medici met belangstelling voor medische gymnastiek veranderen en domeinkwesties tenslotte in alle hevigheid worden gesteld, plaatst Terlouw in het derde hoofdstuk in het licht van de geneeskundige- en hogere onderwijswetgeving van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Na een inventarisatie van het verbale geschut, dat inzake therapeutische bevoegdheid in de vakbladen in de jaren zeventig en tachtig werd ingezet, biedt Terlouw een kort overzicht van de relevante rapportages van de geneeskundige inspectie van 1866 tot 1889 en van jurisprudentie in deze periode over bevoegdheidskwesties. Terlouws reconstructie van de oprichtingsfase van het Genootschap ter beoefening van heilgymnastiek volgt naadloos uit de rest van zijn studie: als een poging tot identiteitsbevestiging van gymnastiekleraren-heilgymnasten, gevangen tussen de terughoudendheid van de gymnastiek-beroepsverenigingen, de kritiek vanuit de medische wereld en de talloze pogingen tot imitatie van hun vaardigheden door niet-opgeleide 'charletans'.

Zoals Terlouw diverse malen zelf ook aangeeft, overstijgt zijn beschrijving het probleemveld van de heilgymnastiek. Vele retorische manoeuvres van de door Terlouw geciteerde auteurs zullen degenen, die in geneeskunde en bevoegdheidskwesties geïnteresseerd zijn, niet onbekend voorkomen. Het blijft echter interessant te zien, waar de lijn tussen medische en niet-medische toepassingen van beweging en oefening wordt getrokken, en op welke wijzen gymnastiek als 'therapie' of 'preventie' wordt geïntroduceerd en geconfiscieerd.

In een aantal opzichten plukt de auteur niet voldoende de vruchten van zijn zwoegen. Veel prachtige metaforen over 'het heil van heilgymnastiek' blijven wat verloren liggen. Talloze onderscheiden worden wel geconstateerd, maarniet verder geanalyseerd, zoals bijvoorbeeld het onderscheid in seksen bij behandeling. Tussen een aantal onderdelen van zijn betoog worden te weinig verbanden gelegd, terwijl hij zich anderzijds bij tijd en wijle verliest in herhalingen en detail. Meest storend is dit bij de bekende 'achtergrond-beschrijving'. Waarom ons opzadelen met paginalange herhaling van de economische en sociale ontwikkelingen sedert Willem I, als dit niet meer ten dienste staat van de rest van het betoog dan dat hier het geval is. Desalniettemin is dit boek een aanwinst, en biedt veel stof, in overzichtelijke vorm, voor verdere studie.

G. van Heteren

C. A. van Minnen, *Yankees onder de zeespiegel. De Amerikaanse diplomaten in de Lage Landen en hun berichtgeving 1815-1850* (Dissertatie Leiden 1991 ; Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1991, 176 blz., f45,-, ISBN 90 6707 261 3).

De tegenstelling tussen de oude en de nieuwe wereld is niet alleen door de Europeanen in steeds weer nieuwe vormen opgevoerd, ook de Amerikanen zelf hebben haar met een zekere gretigheid uitgedragen. Grondleggers van de Amerikaanse staat als Thomas Jefferson en John Quincy Adams plaatsten de Verenigde Staten graag als het land van de toekomst tegenover Europa als het tehuis van een bankroet verleden; Amerikaanse democratie en gelijkheid stonden tegenover Europese tirannie en standsverschil. Maar juist omdat Jeffersons en Adams uitlatingen zo klassiek zijn, doet de vraag zich voor in hoeverre ze nu representatief waren voor minder bekende Amerikanen die ook wel eens in Europa kwamen. Hoe oordeelden bijvoorbeeld Amerikanen over Europa die er niet voor korte tijd verkeerden, maar er enige jaren doorbrachten? Werd hun oordeel milder omdat ze de gelegenheid kregen de eigenaardigheden van de oude wereld beter te leren kennen of stijfde het langdurig contact met Europa hen juist in hun afkeer?

Een bijzondere categorie van Amerikanen die langere tijd in Europa verbleven waren de

Amerikaanse diplomaten en hun opinies over Europa zijn, voor zover het de diplomaten in Nederland in de eerste helft van de negentiende eeuw betreft, het onderwerp geworden van de dissertatie van de directeur van het Roosevelt Study Center in Middelburg, C. A. van Minnen. Dat hij juist de diplomaten in Nederland heeft bestudeerd is alleszins te verdedigen: Den Haag werd voor en na de Bataafse en Franse tijd door de Amerikanen als een belangrijke luisterpost beschouwd en koning Willem I heeft een niet onbelangrijke rol gespeeld als arbiter in het grensconflict tussen de Verenigde Staten en Engeland (het ging over de grens tussen Maine en Canada). Dat de diplomaten slechts de rang van zaakgelastigde hadden en niet die van minister (de Amerikanen vermeden de naar monarchie smakende term ambassadeur) had alles te maken met de krappe begroting van de Amerikaanse diplomatieke dienst en niet zozeer met een vermeende onbelangrijkheid van een post in Nederland.

Een gevaar dat elk beeldvormingsonderzoek bedreigt is dat men niet verder komt dan een aaneenschakeling van saillante en pakkende citaten die echter met elkaar nog geen samenhangend en representatief beeld geven. Aan dit gevaar is Van Minnen bij zijn bespreking van de opinies van de Amerikaanse diplomaten niet geheel ontkomen. De diplomaten die hij de revue laat passeren, William Eustis (1815-1818), Alexander Hill Everett (1818-1825), Christopher Hughes (1825-1829 en 1842-1845), William Pitt Preble (1829-1831), Auguste Davezac (1831-1839 en 1845-1850) en Harmanus Bleecker (1839-1842), waren ook wel zeer verschillende persoonlijkheden. Everett was bijvoorbeeld een voor de diplomatie ongeschikte kamergeleerde die met zijn weinig vleiende publikaties de hoven in Europa bepaald irriteerde, terwijl Hughes een beroepsdiplomaat was die aan een stuk door klaagde over de erbarmelijk lage vergoeding die hem voor zijn diensten werd verstrekt. De uit Maine afkomstige Preble was alleen geïnteresseerd in de kwestie Maine en Bleekers belangrijkste motivatie voor een diplomatieke functie in Den Haag was slechts nostalgie: hij was van Nederlandse afkomst. Over elk van de diplomaten valt wel een aardig verhaal te vertellen en Van Minnen doet dat ook met een zekere omslachtigheid; hij laat de diplomaten daarbij ook veelvuldig zelf aan het woord, al is het opvallend dat het aantal werkelijk citeerbare uitspraken betrekkelijk gering is.

Wat uit de verschillende hoofdstukken wel duidelijk wordt, en daarin ligt het belang van het boek, is dat bij geen van de diplomaten hun verblijf hierte lande bijgedragen heeft aan een milder en positiever beeld van de oude wereld. John Quincy Adams waarschuwde in 1815 zijn protégé Everett tegen de 'fascinations of Europe', zoals daar waren 'Sensuality, Dissipation, Indolence, Pride, and last, and most despicable, but not least, Avarice' (33). Iedere Amerikaan zou daarom na vijf of zes jaar naar huis moeten terugkeren 'to be new-tempered'. In de praktijk bleek dat nogal mee te vallen. Stuk voor stuk werden de diplomaten in Europa alleen nog maar Amerikaanser dan ze al waren, het leven in Europa had beslist niet dat verleidelijke en verlokkelijke dat Adams had beschreven. De diplomaten zagen allen uit naar het moment dat ze van hun post werden teruggeroepen en zelfs Bleecker keerde met een zucht van verlichting huiswaarts. Hij was blij dat hij Nederland had gezien, maar vooral omdat hij nu genezen was van zijn nostalgisch verlangen naar het land van zijn voorvaders. Everett gaf uitdrukking aan zijn gevoelens in een paar boeken waarin hij voor zijn landgenoten Europa beschreef en waarin hij een toekomst schilderde waarin niet Europa de wereld beheerste, maar Rusland en Amerika samen Europa zouden overheersen, iets wat naar zijn mening alleen door de oprichting van een Europese statenbond zou kunnen worden voorkomen (Van Minnen beklemtoont teveel de originaliteit van Everett in dit opzicht; weliswaar preludeerde hij op de bekender geworden gelijklopende voorspelling van Tocqueville, maar Van Minnen laat na te verwijzen naar personen die al voor Everett dergelijke voorspellingen hadden gedaan, zoals Napoleon en de Duits-Deense publicist Conrad Friedrich von Schmidt-Phiseldeck).

Behalve als een bijdrage aan het onderzoek naar het Amerikaanse Europeabeeld presenteert Van Minnen zijn boek ook als een studie naar de kwaliteit van de Amerikaanse buitenlandse dienst in de negentiende eeuw. De Amerikaanse diplomaten in die tijd hebben een niet al te goede naam en in een inleidend hoofdstuk voert Van Minnen ook twee oorzaken aan voor het minder goed functioneren van de diplomatieke dienst: de lage beloning en de invoering van het *spoils system* door Andrew Jackson, dat de ontwikkeling van het idee van een diplomatieke carrière in de weg stond en amateurisme uitlokte. Over de nadelen van zowel de ondersalariëring (waardoor men alleen dankzij eigen kapitaal kon overleven) als de afhankelijkheid van de machtswisselingen in Washington kunnen we inderdaad in Van Minnens boek regelmatig wat lezen. Toch meent de auteur dat het negatieve beeld dat door historici van de Amerikaanse diplomatieke dienst is geschilderd niet houdbaar is. Hoewel de diplomaten die in Nederland gestationeerd waren op één na (Hughes) geen beroepsdiplomaten waren, maar eigenlijk gelegenheidsgezanten, waren ze beslist niet incompetent of onbenullig. Sommigen hadden voor ze naar Nederland kwamen elders diplomatieke ervaring opgedaan, anderen hadden in de Verenigde Staten een gedegen vooropleiding genoten. Zowel in Washington als in Den Haag was men daarom meestal wel tevreden over de diplomaten; alleen Everett en Preble wekten wrevel, de eerste door zijn eenzellig gedrag en ondiplomatiek geschrijf, de ander door het protest dat hij indiende tegen de uitspraak van Willem I inzake Maine (dat er overigens toe leidde dat de zaak later na hernieuwde onderhandelingen alleen nog maar nadeliger voor de Verenigde Staten uitpakte). Zo incompetent en amateuristisch ging het dus niet (al moet aangetekend worden dat het beeld van de incompetente diplomatie vooral is getekend voor de tijd na de Burgeroorlog en niet voor de tijd die Van Minnen behandelt), maar is daarmee aangetoond dat de Amerikanen wél een competente en deskundige buitenlandse dienst hadden? In het boek leest men voortdurend klachten over gebrek aan informatie in Den Haag; daar horen de diplomaten, zeggen ze, altijd als laatste wat er in Europa gaande is. Al spoedig na 1815 werd het duidelijk dat Den Haag beslist niet die belangrijke luisterpost was die men er in Washington in zag. Het simpele feit dat men toch een post in Den Haag aanhield vormt daarom misschien wel het beste bewijs voor het gebrek aan kwaliteit bij de buitenlandse dienst van de Verenigde Staten.

K. van Berkel

S. de Schaepdrijver, *Elites for the capital. Foreign migration to mid-nineteenth-century Brussels* (Dissertatie UvA 1990; Amsterdam: Thesis, 1990, 171 blz., f35,-, ISBN 90 5170 068 7).

De auteur promoveerde met dit doctoraal proefschrift weliswaar aan het Postdoctoraal instituut voor de sociale wetenschap aan de Universiteit van Amsterdam, maar eigenlijk schakelt dit werk zich in in de onderzoekstraditie van het 'Centrum voor interdisciplinair onderzoek naar de Brusselse taaltoestanden' van de Vrije Universiteit van Brussel, waar sinds 1978 onder leiding van prof. dr. E. Witte werk wordt gemaakt van het onderzoek naar het Brusselse taalverschuiwingsproces sinds het einde van de achttiende eeuw. Toen mevr. De Schaepdrijver haar onderzoek opstartte, lagen de onderzoeksaccenten van het centrum volledig op de analyse van de negentiende eeuwse taalverhoudingen. In deze context werd de rol geduid die — veelal gefortuneerde — buitenlanders speelden in de verfransing van het Brusselse culturele leven. Vanuit deze vaststelling wenste mevr. De Schaepdrijver deze specifieke migrantengroep verder door te lichten qua migratiepatronen en -motieven en na te gaan welke plaats deze groep innam in de Brusselse sociale ruimte. Deze erfenis betekende voor *Elites for the capital* echter zowel